

Силабус
навчальної дисципліни
Історіографія для спеціальності 032 Історія та археологія
2023-2024 навчальний рік

Освітня програма «Історія»
Спеціальність 032 Історія та археологія
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Рівень вищої освіти Перший

Викладач (і)	Федорик Юрій Володимирович
Посилання на сайт	https://bdpu.org.ua/faculties/gef/structure-gef/kaf-istor/composition-kaf-istor/fedorik/
Контактний тел.	0999058168
Е-mail викладача:	jurij83fedoryk@gmail.com
Графік консультацій	Четвер 11.10-12.30

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:

Кількість кредитів/ годин	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	звітність
7	36	34	140	екзамен

Семестр: осінній

Мова навчання: українська

Ключові слова: історична наука, історіографія, національний наратив, науковий підхід, історіософія

Мета та предмет курсу:

Метою викладання навчальної дисципліни *Історіографія історії України* є глибоке вивчення історіософської спадщини вітчизняних та зарубіжних істориків, напрямків і шкіл, їх суспільно-політичних поглядів і історичних концепцій. Мета курсу включає ознайомлення з оцінками ними народів, проблем, процесів, подій і фактів історичного минулого України, критичне, неупереджене осмислення непростого процесу розвитку історичної науки нашого самобутнього народу, що зробив суттєвий внесок у скарбницю світової цивілізації.

Предметом вивчення предмету є закономірності нагромадження знань і розвитку історичної думки українців, становлення і збагачення історичної науки впродовж їх історичного розвитку.

Компетентності та програмні результати навчання:

Загальні компетентності

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел. **ЗК 9.** Здатність бути критичним і самокритичним.

Спеціальні компетентності

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах. **СК 3.** Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією. **СК 9.** Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень

Програмні результати навчання

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему. **ПРН 2.** Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності. **ПРН 3.** Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел. **ПРН 4.** Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі. **ПРН 5.** Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами. **ПРН 6.** Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії. **ПРН 7.** Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах. **ПРН 8.** Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки. **ПРН 9.** Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України. **ПРН 10.** Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності. **ПРН 11.** Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов. **ПРН 12.** Здійснювати комунікацію з професійних питань з

представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот. **ПРН 13.** Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей. **ПРН 14.** Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

Зміст курсу:

Змістовий модуль 1. Історичні знання давньої історії України та епохи Київської Русі.

Тема 1. Вступ до курсу «історіографія історії України». Предмет та завдання курсу. Археологічні дослідження та історіографія давньої історії України. Античні, візантійські, арабські писемні джерела з ранньої історії України. Історики дореволюційної, радянської доби з давньої історії України. Дослідження ранньої історії України після 1991 р. у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Предметне коло досліджень давньої історії України.

Тема 2. Історичні знання в Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві. «Повість минулих літ»; «Великий Степ» в історіографії; «Слово о полку Ігоревім».

Змістовий модуль 2. Історичні знання історії України XIV- XVII ст.

Тема 3. Українська історіографія XIV - першої половини XVII ст. Літописна традиція в польсько-литовську добу; мемуарна література; наукові праці з історії українських земель XIV - першої половини XVII ст.

Тема 4. Історіографія часів Визвольної війни середини XVII ст. і формування козацької державності. Козацько-старшинські літописи XVII ст. «Самовидець»; зарубіжні мемуаристи про козацьку Україну; історіографія життя та діяльності Богдана Хмельницького.

Змістовий модуль 3. Історіографія історії України XVIII – XIX ст.

Тема 5. Особливості української історіографії XVIII ст. Загальні умови розвитку історичних знань на українських землях; дворянсько-старшинська історіографія: особливості розвитку; Іван Мазепа в українській і зарубіжній історіографії.

Тема 6. Історична думка в Україні в I половині XIX ст. Загальні умови розвитку історичної думки першої половини XIX ст.; декабристський рух в

Україні в історіографії; «Історія Русів» та її авторство; питання української історії у творчості українських культурних діячів I пол. XIX ст.

Тема 7-8. Історична наука та історичні знання II половини XIX ст. Ліквідація кріпосного права та його вплив на розвиток української історичної думки; історичні погляди В.Б. Антоновича та його учнів; місце М.П. Драгоманова в українській історіографії.

Тема 9. Українські історичні дослідження на початку XX ст. М.С. Грушевський – політик, видатний історик України; зародження української державницької історіографії; розвиток історичних знань на західно-українських землях.

Змістовий модуль 4. Історіографія історії України у радянський період.

Тема 10-11. Особливості української історіографії в СРСР. Радянський період української історії в сучасній історіографії. «Радянізація» та ідеологізація історичної науки; дослідження соціальної та політичної історії в працях Г.І. Петровського, М.О. Скрипника, О.В. Затонського, марксистсько-ленінська ідеологія та формаційний підхід; «короткий курс історії ВКП(б)» та його вплив на подальший розвиток радянської історіографії. Темні плями історії СРСР та їх відкриття після 1989 р. Дослідження трудних питань історії радянського минулого та їх значення. Сучасні історики-дослідники СРСР та радянського періоду в незалежній Україні та за кордоном. Коло досліджень історії 1917-1991 рр. та погляди на історію СРСР й УРСР різних істориків.

Тема 12. Історичні надбання української історіографії на західноукраїнських землях в 1918-1944 рр. Особливості розвитку історичної науки на західноукраїнських землях в 1918-1944 рр. Наукові та освітні центри на західноукраїнських землях. Вплив Греко-католицької та Православної церков на розвиток української історіографії. А. Шептицький та І. Огієнко. Головні представники української історичної науки на Галичині, Волині, Буковині та Закарпатті в 1918-1944 рр. Сучасні історичні дослідження про становище західноукраїнських земель в 1918-1944 рр.

Змістовий модуль 5. Історіографія історії України у період незалежності та у великій еміграції.

Тема 13-14. Історична наука в умовах існування незалежної України. Загальні умови відродження традицій національної історіографії; пріоритетні напрями історичних досліджень; об'єднання зусиль істориків материкової України та української діаспори.

Тема 15. Історичні надбання української історіографії у великій еміграції.
 Шляхи становлення великої еміграції. Основні центри дослідження української історії за кордоном. Історичні школи діаспорної української історіографії. Значення діаспорної української історіографії для розвитку історичних знань.

Методи навчання: метод періодизації, історико-генетичний метод, історико-порівняльний метод, історико-типологічний метод, історико-системний метод.

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять):

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за самостійну роботу).

Перескладання модулів відбувається за наявності поважних причин.

Політика щодо академічної доброчесності: списування під час самостійних робіт заборонені.

Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. За об'єктивних причин навчання відбувається в он-лайн платформах Moodle та ZOOM

Технічне й програмне забезпечення/обладнання, наочність: під час лекцій та семінарських занять можливим є використання ноутбуку, електронної дошки

Система оцінювання та вимоги:

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне оцінювання														Екзамен	Сума		
ЗМ I		ЗМ II		ЗМ III				ЗМ IV			ЗМ V					ПМК	
т.1	т.2	т.3	т.4	т.5	т.6	т.7	т.8	т.9	т.10	т.11	т.12	т.13	т.14				т.15
4	4	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	14	50	100
12		8		12				9			9						
50																	

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики		для заліку
90-100	A	відмінно	
78-89	B	добре	
65-77	C		
58-64	D		
50-57	E	задовільно	

35-49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Список рекомендованих джерел (наскрізна нумерація)

Основні

1. Багалій Д.І. Нарис української історіографії: В 2-х кн. – К. : 1923-1925.
2. Бушков А. Россия, которой не было. – М., 2006.
3. Ващенко В.В. Фактори формування історичної концепції в українській історіографії кінця ХІХ – початку ХХ ст. – Дніпропетровськ, 1998.
4. Грицак Я. Й. Формування модерної української нації: історіографія та історіософія проблеми. - К., 1996.
5. Джерела й історіографія княжої доби (ХІ – ХІІІ ст.) // Енциклопедія Українознавства: загальна частина: В 3-т. – К., 1994. – с. 196-199.
6. Джерела й історіографія козацько-гетьманської доби (ХVІІ – ХVІІІ ст.) // Енциклопедія українства: загальна частина: В 3-х т. – К., 1994. – Т. 1. – с. 397-400.
7. Джерелознавство історії України: Довідник / Під ред. М.Я. Варшавчика. – К., 1998.
8. Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. – Львів, 1994 (К.: 1996).
9. Дослідники історії Південної України : біобібліографічний довідник / Упорядник : Ігор Лиман. – Київ, 2013.
10. Зашкільняк Л.О. Сучасна світова історіографія: посібн. для студ. істор. спеціальн. – Львів : ПАІС, 2007.
11. Калакура Я. Українська історіографія. – К., 2004.
12. Колесник І.І, Українська історіографія (ХVІІІ – поч. ХХ ст). – К., 2000.
13. Колесник І.І. Українська історіографія: Навч. посібник. – Київ, 2000.
14. Коллінгвуд Р.Дж. Ідея історії. – К., 1996.
15. Карамзіна М.С. Ідеї державності в українській політичній думці (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – К., 1998. – 350 с.
16. Когут З. Коріння ідентичності. – К. : «Критика», 2004. – 355 с.
17. Коцур А.П., Коцур В.П. Історіографія історії України: Курс лекцій. – К., 1996 (Чернівці, 1999).
18. Коцур В.П. Історичні дослідження: Історіографія. – К., 1998.
19. Кравченко В.В. Українська історіографія епохи національного Відродження (друга половина ХVІІІ – середина ХІХ ст.) – Х., 1996.
20. Крип'якевич І. Мемуари українців ХVІ – ХVІІІ ст. – Львів, 1924.

21. Лисяк-Рудшщкий І. Історичні есе. В 2 т. Том І. / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкеєвої - К.: Основи, 1994. - 554 с.
22. Лекції з історії української історичної думки другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: Навч. посіб. / Під ред. В.В. Ващенко. – Дніпропетровськ, 1998.
23. Магочій П.-Р. Україна: історія її земель та народів. — Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2012. — 794 с.
24. Марченко М.І. Українська історіографія (з давніх часів до середини ХІХ ст.). – К., 1959.
25. Оглоблин О. Історіографія // Енциклопедія Українознавства: в 10 т. – Львів, 1994. – т. 3. – с. 887-907.
26. Оглоблин О. Українська історіографія. 1917-1956: перекл. з англ. – К., 2003. – 251 с.
27. Стельмах С. Історична думка в Україні ХІХ – початку ХХ ст. – К., 1997.
28. Шапиро А.Л. Историография с древнейших времен по XVIII век. Курс лекций. – Л., 1982
29. Яковенко Н. Вступ до історії. – К.: “Критика”, 2007. – 375 с.

Додаткові

1. Алексеев Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох. – К., 2000.
2. Астахов В.И. Курс лекций по русской историографии (до конца XIX в.). – Харьков, 1965.
3. Антипов Г.А. Историческое прошлое и пути его познания. – Новосибирск, 1987. – с. 12-38.
4. Антонович В.Б. Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К., 1995. – 816 с.
5. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій (Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черніков І. т. 1 – К., 1992. – с. 8-40.
6. Багалея Д.И. Русская историография: лекции, читанные в Харьковском университете. – Харьков, 1907.
7. Бадзьо Ю. Знищення і русифікація української історії в советській Україні. // Український історик, 1982. – ч. 1-2. – с. 54-64.
8. Баран В.К. Україна після Сталіна. – К., 1994.
9. Бевзо О.А. «Львівський літопис» і «Острозький літопис» як джерело для вивчення історії України в др. пол. ХVІ – пер. пол. ХVІІ ст. // Наук. записки Ін-ту історії АН УРСР. – 1960. – т. 13. – с. 39-62.
10. Білик Б.І., Грищенко І.С., Калакура Я.С. Джерела та історіографія української історії. // Історія України. Від праісторії до княжої доби української історії. Конспекти лекції. – К., 1992. – с. 15-17.

11. Білоконь С. Про становище історичної науки в Україні // Український історик, 1990. – ч. 1-4.
12. Борщак І. Мазепа – людина і історичний діяч. – К., 1991.
13. Брайчевський М. Возз'єднання чи приєднання. // Твори. – К., 2000.
14. Буганов В.И. Отечественная историография русского летописания. – М., 1975.
15. Булос ібн аз-Заїма аль-Халєбі (Павло Халєбський). Країна козаків. – К., 1995.
16. Василенко М. Проф.. М.С. Грушевський як історик // Український історик. – 1997. – №1-4. – с. 145-156.
17. Верба І. Олександр Оглоблин. Життя і праця в Україні. – К., 1999. – 384 с.
18. Віднянський С.В. Заснування та діяльність Українського вільного університету – першої української високої школи за кордоном (1921-1945 рр.). // Укр. іст. журн. 1994. – №4. – с. 41-54.
19. Винар Л. Українське історичне товариство // Український історик, 1965. – ч. 5.
20. Водотика С.Г. «Соціальне замовлення» історичній науці УСРР (1920-1930-і рр.). // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – К., 2001. – Вип.. 4. – с. 192-208.
21. Вступ. За ким вивчати історію України? // Горошко С.І., Коцур А.П., Коцур В.П., Стогній І.П. Матеріали до курсу лекцій з історії України: У 2-х кн.. – К., 1993. – кн. 1. – с. 3-8.
22. Галаган В. Олександра Єфименко // Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст. – К., 1995. – с. 409-415.
23. Гуржий А.И. Штрихи к портрету «настоящего историка» (о Д.И. Бантыш-Каменском) // История Малой Руси от водворения славян в сей стране до уничтожения гетьманства. – К., 1993. – с. 5-16.
24. Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР: навч. посібник. – К., 1991.
25. Дорошенко Д. «История Русов» як пам'ятка української політичної думки другої половини ХVІІІ ст. // Хліборобська Україна. – Відень, 1921. – Кн. 3. – с. 181-198.
26. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. В 2-х т. – К., 1991.
27. Дядиченко В.А., Лось Ф.Є., Сарбей В.Г. Розвиток історичної науки в Українській РСР. – К., 1970. – 82 с.
28. Заруба В. Розгром і знищення київської школи істориків М. Грушевського. // Український історик. 1991-1992. – №3-4. – с. 147-168.
29. Зевелев А.И. Историографическое исследование: методологические аспекты. – М., 1982. – 268 с.
30. Замлинский В.А. Николай Иванович Костомаров – историк // Исторические произведения. Автобиография. – К., 1993. – с. 5-16.

31. Замлинский В. Бантиш-Каменскі // Історія України в особах: ХІХ-ХХ ст. – К., 1995. – с. 23-31.
32. Зашкільняк Л. Історіографічна творчість Михайла Грушевського на тлі європейської історичної думки кінця ХІХ – початку ХХ ст. // Михайло Грушевський і українська історична наука. Матеріали наукових конференцій, присвячених Михайлові Грушевському. – Львів, 1999. – с. 31-46.
33. Історіографія історії Української ССР / И.С. Хмель, Д.Я. Телегин, С.С. Березанская и др. – К., 1987.
34. Іваненко А. Дмитро Яворницький. // Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст. – К., 1995. – с. 415-420.
35. Іванченко Р.П. Київська Русь: початки Української держави. – К., 1995.
36. Історіографія проблеми формування української народності // Українська народність: нариси соціально-економічної та етнополітичної історії. – К., 1990. – с. 12-40.
37. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С. Калакура, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко. – К., 1987.
38. Історія Русів/ Перекл. І. Драча; вступна стаття В. Шевчука. – К., 1991. – 318 с.
39. Історія української еміграції. (За ред. Б. Лановика). – К., 1997.
40. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років. – К., 1995.
41. Киян О. Пантелемон Куліш // Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст. – К., 1995. – с. 23-31.
42. Колесник И.И. Развитие историографической мысли в России XVIII – пер. пол. XIX века: Уч. пособие – Днепропетровск, 1990.
43. Коваленко Л.А. Конспект лекцій з української історіографії ХІХ ст. – Кам'янець – Подільський, 1964.
44. Коваленко Л.А. Історіографія історії Української РСР. Навч. посібник. – К., 1983.
45. Коваль М.В. Політика проти історії: українська історична наука в Другій світовій війні й перші повоєнні роки. // Укр. іст. журн., 2002. – №1. – с. 3-25.
46. Ковальський Н.П. Источниковедение истории Украины XVI – XVII вв.: В 4-х ч. – Днепропетровск, 1987.
47. Кондрашов Н.А. Осип Максимович Бодянский. – М., 1956.
48. Колесник И.И. История русской историографии XVIII – пер. пол. XIX века: Учеб. пособие. – Днепропетровск, 1987.
49. Костюк Г. Сталінізм і Україна (Генеза і наслідки): Дослідження і спостереження сучасника. – К., 1995. – 508 с.
50. Кремень В., Табачник Д., Ткаченко В. Україна: альтернатива поступу. Критика історичного досвіду. – К., 1996. – 759 с.

51. Крутиков В.В. Источники по социально-экономической истории капитализма (1861-1900). Учебное пособие. – Днепропетровск, 1980.
52. Кульчицкий С.В. Комунизм і Україна: перше десятиріччя (1919-1928). – К., 1996.
53. Кучер Р.В. Наукове Товариство ім. Т. Шевченка. – К., 1992.
54. Кухта Б.З. Історія української політичної думки. – К., 1994
55. Лихачёв Д.С. Русские летописи и их культурно-историческое значение. – М.-Л., 1947.
56. Максимович М. У пошуках омріяної України. Вибрані українознавчі твори. Упорядник В. Короткий. – К., 2003. – 360 с.
57. Марков П.Г. А.Я. Єфименко – историк Украины. – К., 1966.
58. Марк фон Хаген. Проблеми сталінізму і переосмислення радянського минулого. // Укр. іст. журн., 1994. – №1. – с. 18-29.
59. Мицик Ю.А. Записки иностранцев как источник по истории освободительной войны украинского народа 1648-1654 гг.: Учебное пособие. – Днепропетровск, 1985.
60. Наливайко Д.С. Козацька християнська республіка. (Запорізька Січ у західно-європейських історико-літературних пам'ятках) – К., 1992.
61. Новітня історія України. – К., 2000.
62. Оглоблин О. Думки про сучасну українську советську історіографію. – Нью-Йорк, 1963. – 87 с.
63. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. Друге допов. вид. Нью-Йорк – Київ – Львів – Париж – Торонто, 2001. – 461 с.
64. Палієнко М. Григорій Полетика // Історія України в особах: ІХ – XVIII ст. – К., 1993. – с. 374-377.
65. Панасенко В. Григорій Сковорода // Історія України в особах: ІХ – XVIII ст. – К., 1993. – с. 377-381.
66. Пеленський Я. В'ячеслав Липинський – засновник державницької школи в українській історіографії. // Укр. іст. журн., 1992. – №2. – с. 139-141.
67. Перегуда Є. Михайло Драгоманов // Історія України в особах: ХІХ-ХХ ст. – К., 1995. – с. 101-108.
68. Передісторичне минуле української землі. Питання про початки українсько-руської державності в історичній літературі. / Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Львів, 1991. – с. 32-46.
69. Полонська-Василенко Н. Нарис історіографії України (історіографія ХІХ-ХХ ст.) // Історія України: 2-х т. – К., 1992. – т. 1. – с. 17-29.
70. Рибак І. В. Історія України у проблемному викладі, в особах, термінах, назвах і поняттях: Навчальний посібник-коментар / І. В. Рибак, А. Ю. Матвеев. – 2-ге вид, допов. – Хмельниц.: Евріка, 2004. – 200 с.
71. Рыбаков Б.А. «Слово о полку Игореве» и его современники. – М., 1971.

72. Січинський В. Чужинці про України. (Розділ 1. Найстарші відомості про Україну). – Львів, 1991. – с. 5-10.
73. Сакада Л.Д. «Український історик»: генеза, тематика, постаті. – К., 2003.
74. Санцевич А.В. Українська радянська історіографія. (1945-1982). – К., 1984. – 142 с.
75. Сарбей В.Г. Очерки по методологии и историографии истории Украины. – К., 1998.
76. Скрипник М.О. Ідея державності в українській історіографії. – Одеса, 1997.
77. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К., 1995.
78. Солдатенко В.Ф., Сиволоб Ю.В. Витоки і передвісники української ідеї. // Українська ідея. Перші речники. (Кол. авторів). – К., 1994. – с. 5-25.
79. Сто великих українців. – М. – К., 2002.
80. Толочко П. Літописи Київської Русі. – К., 1994.
81. Толочко П. Україна і Русь в літописі Самовидця. // Київська старовина. – 1992. – №3. – с. 7-11.
82. Українські історичні дослідження на поч. ХХ ст. // Енциклопедія українознавства: В 3-х Т. _ Из.: 1925. – Т.2. – с. 402-405.
83. Черепнин Л.В. Русская историография до XIX в.: курс лекций. – М., 1957.
84. Черепнин Л.В. Отечественные историки XVIII - XX вв. – М., 1984.
85. Чугуєнко М. Україна, яка шокує. – Х., 2005.
86. Шапиро А.Л. Историография с древнейших времен до XVIII в. : Курс лекций. – 1982.
87. Шаповал Ю.І. Людина і система. (Штрихи до портрету тоталітарної доби в Україні). – К., 1994. – 270 с.
88. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов.В. ЧК-ГПУ-НК в Україні: особи, факти, документи. – К., 1997. – 607 с.
89. Швидько Г. Дослідник ранньої історії Півдня України. // Під знаком Кліо. На пошану Олени Апанович. Збірник статей. – Дніпропетровськ, 1995. – с. 96-101.
90. Швидько Г.К. О.М. Лазаревський. // Укр. іст. журн., 1984. – №6. – с. 130-132.
91. Шпорлюк Р. Українське національне відродження в контексті європейської історії кінця XVIII – початку XIX ст. // Україна. Наука і культура. – Вип. 25. – 1991.

Інтернет-ресурси

Litopys.org.ua

Academia.edu